

ANDERSEN ȘI ROMÂNII

TUDOR NEDELCEA*

Pe 2 aprilie 2015, micii cititori din întreaga lume au sărbătorit Ziua Internațională a Cărții pentru Copii, zi instituită în anul 1976, începând chiar din ziua de naștere a celebrului scriitor de literatură pentru copii, Hans Christian Andersen (1805-1875), anul acesta împlinindu-se și 210 ani de la nașterea sa. Era necesară, firească, stabilirea unei asemenea zile, în condițiile în care, azi, Galaxia Marconi pare să „învingă” Galaxia Gutenberg, când copiii sunt văzuți mai mult în fața calculatorului decât cu o carte în mână.

Dar cine este scriitorul care a determinat instituirea Zilei Internaționale a Cărții pentru Copii? Este unul dintre scriitorii lumii cei mai citați și apreciați de către tinerii cititori. Cine n-a citit și apreciat *Soldatul de plumb*, *Privighetoarea*, *Rățușca cea urâtă*, *Hainele cele noi ale împăratului*, *Lebedele*, *Crăiasa Zăpezii*, *Prințesa și mazărea*, *Zâna mării*? În plus, pentru noi, românii, Andersen are o rezonanță aparte, făcându-ne cunoscuți pe mapamond printr-o carte de călătorii despre meleagurile noastre. Pe lângă scrierea unor basme fermecătoare, Andersen a călătorit și a scris despre aceste călătorii, fiind supranumit, în epocă, „domnul Europa”. El a întreprins 29 de călătorii, fiind scriitorul cu cel mai mare număr de voiaje măsurabile în kilometri¹.

S-a născut la 2 aprilie 1805, în familia cizmarului Hans și al Annei-Maria Andersen, în orașelul Odense, unde urmează cursurile unei școli particulare. Tatăl, cu „o inimă de poet”, îl introduce în lumea mirifică a basmelor (în special a celor din *O mie și una de nopți*), dar, pe când micul Hans avea aproape 10 ani, îl părăsește definitiv, murind în urma unei boli căpătate în timpul campaniilor lui Napoleon Bonaparte, în armata căruia cizmarul se înrolase voluntar, ca ofițer.

Mama, „femeie simplă, care nu știa nimic dintr-ale vieții”, îl angajează ucenic la un postăvar, apoi croitor, dorind să-și vadă odrasla ajunsă „croitor cu

* Cercetător științific I, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: tudornedelcea2006@yahoo.com

¹ Vezi: Marcel Romanescu, *Andersen în România. O călătorie pe Dunăre, acum 100 de ani*, București, 1941; Christian Andresen, *Bazarul unui poet. Memoriile de călătorie în Grecia, Orient și țările dunărene*, București, Editura Univers, 2000; Constantin Juan-Petroi, *Călători străini prin Banatul de sud*, Timișoara, Editura Mirton, 1999; Constantin Juan-Petroi, *idem*, <https://bibliotecaonline.wordpress.com>.

faimă întocmai ca vecinul de peste drum”. Dar, fiul, moștenind firea visătoare și nepragmatică a tatălui, pleacă la 14 ani spre capitală, la Copenhaga, spre „a-și cuceri celebritatea”. Știa să cânte și să danseze, iar cu aceste calități voia să se facă actor sau dansator. Un prim eșec i-a fost cauzat de către frumoasa dansatoare Schell, care, probându-i calitățile actricești, îl consideră nebun. Adolescentul nu se dezarmează. Ajunge la directorul Conservatorului din Copenhaga, Giuseppe Siboni; acesta, impresionat de vocea sa, se oferă să-i dea gratuit lecții de canto în vederea unui viitor angajament. Pierzându-și vocea, din cauza vârstei, abandonează muzica în favoarea teatrului, scriind și o primă piesă, *Briganzii din Wissengerg*, caracterizată de el, mai târziu, ca vădind „lipsă de logică și o atât de cumplită incultură”. Al doilea eșec, deci. Dar, cu perseverență și cu o anume șansă (prin deputatul Jonas Collin), obține o bursă la Colegiul din Slagese, în 1821, pe care-l urmează timp de șase ani, după care se transferă la un liceu din Copenhaga, pe care-l absolvă în 1827.

La 24 de ani, vocația scriitoricească se concretizează. După câteva încercări poetice, publică povestirea, plină de ciudățenii și de haz, *O plimbare pe jos de la canalul Holmen până la capătul dinspre mieznoapte al insulei Amager*, apoi vodevilul *Amorul pe turnul Nikolai*, urmat de primul volum de *Poeme* (1830). Scurta călătorie în Germania, în 1831, unde-i cunoaște pe Ludwik și Adalbert Chamiso, se va concretiza într-o carte de impresii, *Siluețe dintr-o călătorie prin Harz și Elveția saxonă*. De fapt, sub influența literaturii fantastico-umoristice, a romantismului german, își va începe cariera literară. Acest prim periplu european îi va dezvolta gustul pentru marile călătorii continentale.

Andersen a vrut, aprioric, să se realizeze ca romancier și dramaturg. Și nu se poate spune că n-a depus strădanii deosebite în acest sens. Mărturie stau operele tipărite: drama *Agnesa și tritonul* (1833), romanele: *Improvizatorul* (1835), *O. T.* (1836), *Numai un scripcaru* (1837), *Două baronese* (1840), *A fi sau a nu fi* (1849), *Petre cel norocos* (1870), poemul istoric *Ahasverus* (1847), jurnalul autobiografic *Povestea vieții mele* (prima parte în 1855, ultima parte în 1868). Dar dorința nu concordă întotdeauna cu realizările. În literatura universală și în inimile milioanei de cititori, Andersen a rămas ca unul dintre cei mai mari povestitori, alături de Ch. Perrault, frații Grimm, Pușkin, Selma Lagerlöf, Collodi, L. Tolstoi, Saint-Exupéry, impunând basmul ca gen literar major, împrumutând motive din poveștile scandinave cunoscute sau inventând altele, sedus de farmecul inegalabil al poveștilor. Altfel spus, de scriitor: „Copil fiind, cea mai mare bucurie a mea era să ascult povești, dintre care unele mi-au rămas și azi la fel de vii în amintire, altele au mai pălit, iar pe altele le-am uitat cu desăvârșire. Am povestit aici [în primul volum de basme, intitulat *Povești istorisite copiilor*, publicat în 1835, n. n.] câteva dintre ele și dacă vor fi bine primite voi da într-o zi un ciclu întreg de povești daneze”.

Și, într-adevăr, poveștile scrise de el au avut audiența cuvenită, statul recompensându-l, începând cu 1838, cu o pensie anuală fixă. În 1839, apare

volumul de povestiri *Cartea de chipuri fără chipuri*, scrisă atât pentru cei mici, cât și pentru cei mari, apreciată chiar de autor ca fiind o „*Iliadă într-o coajă de nucă*”. Alte basme au un substrat afectiv. De pildă, basmele *Sub salcie* și *Privighetoarea* sunt inspirate de dragostea sa pentru cântăreața Jenny Lind, „*privighetoarea nordului*”, basmul *Logodnicii* este inspirat și dedicat iubitei sale Ribord Voigt, povestirea *Sporovăială de copii* este scrisă în memoria sculptorului conațional Bertel Thorwaldsen, iar peregrinările sale în țară și peste hotare îi inspiră scrierea câtorva basme și povestiri pline de fantezie: *Omul de zăpadă*, *Crăiasa zăpezii*, *Fluturile*.

Se stinge din viață la 4 august 1875, în casa negustorului Roligled, unul dintre bunii săi prieteni, la care locuia în ultima parte a vieții, și este depus în cripta familiei Collin.

Pentru români, un interes aparte îl prezintă volumul de călătorii *Bazarul unui poet*, apărut în 1842. Însăși decizia lui Andersen de a întreprinde o călătorie pe meleagurile noastre are propria sa poveste. Inițial, în a doua sa călătorie în străinătate își propusese să viziteze Germania, Italia, Portugalia, Grecia, Imperiul Otoman, Austria. La Hamburg îl cunoaște pe Liszt, compozitorul, în Roma, pe sculptorul nordic Thorvaldsen, la Atena participă la Sfintele Sărbători de Paște, din Grecia, după o escală la Smirna, ajunge la Constantinopol, unde îl cunoaște pe cizmarul Lange, compatriotul său și, într-un fel, și al nostru, întrucât Lange și-a exercitat meșteșugul și la Galați, unde se căsătorește cu o româncă. Un cizmar îi trezește scriitorului curiozitatea și-l determină să-și încheie călătoria pe Dunăre, de la Marea Neagră până la Viena. Și, astfel, în luna mai 1841, Andersen admiră și descrie impresiile sale de călătorie, descriere „*atât de vie și colorată, pretutindeni [când] vine vorba de țăranul român, băștinaș pe aceste locuri, și pretutindeni se desprinde impresia limpede a unității neamului nostru între Marea Neagră și Tisa, impresia care dă acestei mărturii neașteptate o actualitate surprinzătoare*”².

Studiind harta, după un prim voiaj de la Constanța până la Giurgiu, Andersen constată anumite valențe ale Dunării, care ar putea trezi inspirația poeților, căci acest fluviu este „*cale nepieritoare spre Orient, care, din an în an, va fi mai cercetată și va purta odată pe valurile ei puternice, poeți care vor și să cânte comorile de poezie cuprinse în orice tufă, în orice piatră de pe aceste meleaguri*”³.

Notele sale de călătorie pe Dunăre conțin date interesante nu atât de ordin turistic sau geografic, cât mai ales etnografic și istoric, prin intercalarea unor obiceiuri și ocupații care azi suscită zâmbete. De pildă, la Nicopole observă patru negustori francezi care cumpărau arici din Bulgaria spre a-i revinde în

² Marcel Romanescu, *op. cit.*, p. 9. Vezi și C. D. Fortunescu, *Andersen în România*, recenzie publicată în: „Arhivele Olteniei”, Serie veche, XX, nr. 113-118, ian.-dec. 1941, pp. 227-228.

³ *Ibidem*, p. 10.

Franța. Personajele românești îi apar, uneori, demne de pana unui poet sau penelul unui pictor: „*Multe curcubeie s-ar fi ridicat aici, sub ochii pașalelor și boierilor, dar aveau să piară, căci niciun pictor sau poet nu le-a văzut!*”⁴ Miresmele de fân și flori îl duc cu gândul la Danemarca.

Urcând, în amonte, ajunge la Cladova, ocolind, din păcate pentru noi, orașul Turnu-Severin, unde paza sârbească veghează ca pasagerii transporti cu bărcile până la Orșova să nu intre în contact cu băștinașii, din cauza carantinei. Peisajul îl încântă: stânci împădurite, case vopsite în roșu, minarete albe, seraiul pașei îmbrăcat în haină albastră cu epoleții din fir de aur, țăranii români în costume populare și purtând pălării mari, țărani care i se par a fi liberi. Fiecare pasager, intrat în carantină, este întâmpinat de pașă și primește o odaie văruiată, mobilată simplu, cu o masă și un scaun, dar înconjurată de un peisaj mirific.

Bucătăria locului nu-i este pe plac: slănina și varza acră, paharul de țuică și cafeaua fără zahăr îi creează dureri de stomac. Lui Andersen nu-i scapă niciun amănunt: doi tineri țărani zdrențuroși, fugiți din Austria și adăpostindu-se la Orșova, cântau la fluier cântece de jale, alți doi artiști bucureșteni culegeau aplauzele auditoriului pentru melodiile cântate la fluier sau nai, acesta din urmă părându-i-se „*o armonică de sticlă*”.

La Mehadia, poposește într-o duminică a lunii mai 1841; aici, are posibilitatea de a-i admira pe localnici în straiile lor de sărbătoare: fetele îmbrăcate în alțiță cusută cu roșu și verde, cu un opreg încheiat în ciucuri lungi roșii, albaștri și galbeni, la ureche purtând câte-o garoafă roșie. Bătrânele purtau oprege cu ciucuri și cămăși din in, iar tinerii aveau trandafiri la pălărie.

Reîntors la Orșova, asistă la o horă românească, prilej de a lăsa pagini memorabile: lăutarii cântă la cimpoi și lăută, participanții la horă sunt desculți, spre deliciul unor burghezi îmbrăcați în moda vieneză.

Deși șederea sa la Orșova se datorează carantinei, Andersen este impresionat: „*În această parte a graniței militare austriece locuiesc țăranii români; am trecut prin câteva din satele lor pitorești. Pereții de lut ai caselor sunt crăpați; hârtia înlocuiește pătratul ferestrelor; poarta, prinsă de stâlpi cu scoarță de copac împletită se deschide spre bătătura ce mișună de porci, dar mai ales de copii, care fac tumbe sub castanii bătrâni și mirositori. Țăranii întâlniți pe drum, în picioare în carele lor, goneau ca vechii romani pe hipodrom*”⁵.

La Cazane, entuziasmul scriitorului voiajor este deplin. Prin frumusețea peisagistică, faima Porților de Fier depășește Valea Rinului. Aici întâlnește o laie de țigani, adăpostiți în peștera Veterani, o țigăncușă ghicind în palmă la lumina focului și urându-i danezului (în vederea unui bacșiș pe măsură): „*Argintul să îți se facă aur, iar bogățiile să-ți crească pe fiece an*”⁶.

⁴ *Ibidem*, p. 11.

⁵ *Ibidem*, p. 14.

⁶ *Ibidem*.

Din voiajul său pe Dunăre, în care găsește similitudini între români și danezi (totul are „*un caracter danez, blând și zâmbitor*”), Andersen reține în mod deosebit, ca pe un lucru inedit, zona Porților de Fier. Și ca o dovadă peremptorie este menționarea acestei zone în jurnalul său de amintiri – *Povestea vieții mele*, apărut în 1855. „*Ambarcațiuni mici străbăteau apele repezi ale Dunării, prin locul numit Porțile de Fier, descris, de altfel, în cartea mea «Bazarul unui poet». La Orșova, am fost opriți în carantină într-o clădire amenajată de țărani din Valahia. Apoi, spectacolul mișcător și pestriț reîncepu. Priveliștea scaldată-n soare era punctată de vestigiile dominației romane, de admirabilul basorelief al lui Traian, săpat în stânci. Cetele de țărani în costume pitorești se amestecau cu cele ale soldaților austrieci și cu triburile de țigani nomazi adăpostii în bordeie*”⁷.

Gustul pentru marile călătorii europene, ocazie fericită de a lega prietenii cu marile personalități ale epocii (Heinrich Heine, Victor Hugo, Lamartine, Al. Dumas, von Chamisso, Ludwig Treck, cântăreța Jenny Lind, Richard Björnsen, Giachimo Rossini ș.a.) va fi materializat în numeroase jurnale de călătorie și-i va influența, în mod inevitabil, și cariera literară.

Bazarul unui poet, jurnalul călătoriei sale pe Dunăre, elaborat în șase părți, fiecare dintre acestea fiind consacrată țărilor vizitate, prezintă un interes aparte pentru români, prin descrierile unor regiuni și a păstorilor noștri, pentru similitudinile cu peisajul patriei sale, Danemarca. La Orșova, el admiră „*ținutul scaldat în soare, punctat de vestigiile dominației romane, magnificele basoreliefuri ale lui Traian, săpate în stâncă*”, se minunează de „*costumele pitorești ale țăranilor și de șetrele de țigani oploșiți în bordeie scunde de pământ*”.

Andersen este printre primii scriitori universali care introduc în literatura lumii ținuturile românești, elemente de etnografie locală, obiceiuri etc. Faptul este cu atât mai remarcabil, cu cât *Bazarul unui poet* s-a bucurat de un succes deosebit și a constituit una dintre cărțile inimii sale. O spune, de altfel, însuși scriitorul: „*În curând apărură Bazarul unui poet, cuprinzând impresii din călătoriile în Germania, Italia, Grecia. S-a citit mult și a avut ceea ce se cheamă un adevărat succes. Mai multe personalități ale țării mele se bucură sincer, între alții Oerstedt și Oerhlerschläger, care mă încurajară cu căldură și-mi mulțumiră. Cartea a fost tradusă în germană, engleză și suedeză. Editorul englez Richard Bentley scoase o foarte frumoasă ediție împodobită cu portretul meu, din care îi trimisei un exemplar și regelui Christian al VIII-lea. Germania avu aceeași inițiativă și regele se bucură de renumele meu în străinătate*”. Chiar opinia criticilor s-a schimbat după apariția cărții: „*După întoarcerea din această ultimă călătorie [care cuprinde și voiajul de pe Dunăre, n. n.] și după tipărirea Bazarului..., critica își schimbă modul de a mă judeca, devenind mai binevoitoare*”.

⁷ Constantin Juan-Petroi, *op. cit.*, p. 81.

După critică, este rândul cititorilor români să manifeste un interes în plus față de opera scriitorului danez, creatorul de basme culte inspirate din folclor, a unor fantezii pe teme de basm.

Copil al fericirii, cum însuși se socotește, Andersen a convertit, precum Arghezi, la noi, durerea și tristețea, necazurile și nedreptatea în bucurie și în creație: „În drumul nostru spre perfecțiune, amărăciunea și durerea pălesc, singură frumusețea rămâne”. Ne place să credem că drumul său pe meleagurile românești a adăugat, la povestea vieții sale, un „grăunte al bucuriei”, reînfrumusețând viața prin creație.

ANDERSEN AND THE ROMANIANS

(Abstract)

The article aims at an overview of the famous Danish writer and, especially, of his travel diary, *The Bazar of a poet*, published in 1842. This journal, appreciated in his country, is the result of his trip on the Danube from Constanta to Vienna, describing the Romanian landscapes, the local people, customs, traditions, mentalities etc.

Andersen is one of the first Universal writers who introduces Romanian provinces, local ethnographic elements, habits etc., in world literature.

Keywords: Andresen, Romanians, literature, travel, descriptions.